

Melegebb a magyar

Három finn asszony — pardon, közülük az egyik még leány — ült nemrégiben a városháza klubjában az érdeklődő magyarok elé: Kovácsné Lilja Ewa, Fábrián Onja és Juliana Ruotsalainen. Amikor a Liszt Ferenc Kamarakórus énekelt még, közelebb hajoltak egymáshoz, és nagyon figyeltek. Látszott rajtuk, nem tapintatból. Értik a kórust, és élvezik a hangját. Az is látszott, várakozás ül meg arcukat. Hármában most szerepelnek először, a Finn — Magyar Baráti Kör hozta össze őket.

Annak rendje-módja szerint először Onja szólalt meg, és elmondta, tíz éve érkezett hozzánk, és a paprikafeldolgozónál bérelszámoló, sőt adóügyes is. A szerelem hozta ide, az a férfi, akibe beleszeretett, kint zenélt, és később a férje lett. Nem tudni, hol kötöttek mostanában a házasságok, de hogy nem az égben, az biztos, mert hamar el is váltak. Megrázta a válás, az első természetes gondolata: vissza, Finnországba! Megint közbeszólt azonban a szerelem, megismerkedett második férjével, és itt maradt.

— Az első csodálkozásom? Amikor láttam, milyen hatalmas kenyeret sütnek itt! Na, gondoltam, biztosan nem fogok éhezni. Az első nyáron csak az árnyéket kerestem, kibíratatlan volt a meleg. Nem hittem volna, hogy ezt is meg lehet szokni. Van egy hatesztendős kislány, azt sajnálom legjobban, hogy nem tanítottam finnül beszélni.

Évát — talán nem sértem meg, ha teljesen magyarul írom a nevét — nem is a szerelem, hanem az imádat hozta. A lóimádat. Helsinkiben vett egy zsebszóítást, először a lovat kereste benne. Ló — de rövid! Utközben megkért valakit, írja föl egy papirosra, én nem vagyok magyar, finn vagyok, hogy fölmutathassa, ha valaki meg akarja szólítani. De furcsa szó az, hogy vagyok. Az y a g után! Ki se tudnám mondani. Nálunk az ipszilont ü-nek ejtik. Mezőhegyesre ment, a szótár állandóan a zsebében volt.

— A lovak mindenhol egyformák, finnül beszéltem hozzájuk. Nagyon jól megértették egymást.

Lovagolt már otthon is, sőt tanított is lovagolni másokat. Érettségi után egy textilcéghez ment dolgozni, eladóként kezdte, de hamarosan osztályvezető lett. Azt mondta, nagyon jó légkör volt ott, mindenki érezhette, hogy fontos ember a cég számára. Két lova volt már akkor, azért ment elsősorban dolgozni, hogy kifizethesse az árakat. Tartott tovább a lóimádat, tudott róla, hogy híres lótenyésztő nép a magyar, nálunk akarta megtanulni a tenyésztés fortélyait, és azt is, hogyan lovagolunk mi, magyarok. Talán nem a nyereg alatt puhított hús csalfa históriája hozta ide, de Mészöly Gedeon biztosan neki adná ma is *Mióta lovas nép a magyar?* címmel írott tanulmányát, a nyelvrokonság ürügyén.

Az már az élet rendje, ha valaki ennyire szerelmes a lovakba, előbb-

utóbb összetalálkozik egy lovással is. Irigyelni valóan gyöngéd a kapcsolat most is közöttük, igaz, kölcsönösen büszkék lehetnek egymásra. Két gyerekük van, az egyik három-, a másik másfél éves, és természetesen lovagol mindkettő. Velük mindig finnül beszél, tudnak tehát finnül is, magyarul is.

Kedves és szende lányka Júlia. Azt mondja, ha hamarabb kérdezték volna tőle, mi a különbség a finn és a magyar világ között, talán jobban meg tudta volna mondani, de már régen itt van. *Augustus óta!* Külkereskedelmi főiskolát végzett, ösztöndíjat akart szerezni, hogy nálunk tanulhasson magyarul, de olyan lassan örölnék minálunk a bürokrácia malmái, nem lett belőle semmi. Ő is a paprikafeldolgozóban kapott munkát, statisztikusként dolgozik.

— Ma beszéltem az otthoniakkal telefonon. Azt mondja édesapám, csináljak már valamit, hogy rendes magyar paprikát is lehessen venni nálunk is, mert ők csak a hollandhoz juthatnak hozzá, az pedig nem jó.

Ránk is férne, ha hozzájuk is szállíthatnánk. És hány félét még, ha a tényleges igények szerint dolgozna a kereskedelmünk.

Tanyán született, és ott a tanya egészen más, mint nálunk. Átlagosan 11 hektár föld és erdő tartozik hozzá. Az erdő minden tanyában az aranytartalék, ha bármilyen előadja magát, abból lehet leggyorsabban pénzt csinálni. Ők teheneket tartottak, de van, aki disznót hizlal. Vagy tehen, vagy disznó, de a kettő együtt talán soha. Ismer olyan családot, amelyik 150 disznót hizlal egyszerre, de saját célra egyet se vágott.

— Hogyan lehet minden tanya körül tizenegy hektár. Az első örökös már szétdarabolja.

— Nálunk más a szokás. A legidősebb fiú öröklő a tanyát, a többi gyereknek el kell mennie hazulról, ha fölne.

A százötven disznóról jut eszébe Évának, hogy Tótkomlóson látott először disznóvágást. Megszámolta, tizenöt asszony sürgött körülötte. A férfiakat nem számolta. Hajnalok hajnalan kezdődött, és este tizenegyig tartott. Ekkora élményt, amíg világ a világ, nem lehet elfelejteni.

— Melyikük tud paprikáscsirkét főzni?

Összenéznek: mindnyájan.

— Halászlét?

Megint összenéznek: azt is. De nem finn halászlét ám, mert az nem

olyan jó. Egyikük azt mondta, amikor először kínálták itt, nem akarta elhinni, hogy abban a hús halból van. Aztán, amikor hazament látogatába, vitt jó paprikát, és meg akarta mutatni az otthoniaknak, milyen az igazi magyar halászlé. Mindent úgy csinált, ahogy itthon megtanulta, sőt alkalmi is volt már gyakorolni, mégse lett olyan, mint az igazi. A hagyma nem magyar volt benne, talán azért. Vagy a hal is más?

Éva szerint akkor kezdett elviselhetetlen lenni számára a magyar konyha, amikor már asszony lett, és mindennapra levest is kellett főznie. A finn nem leveses nép, ha egyáltalán főz valamit, akkor is szívesebben nyúl a mirelit után. Itt pedig? Ha egy nap nincsen leves, találgatnia se kell, hogy mi a baj. De miből lehet mindennap levest főzni? Tarthat még a szerelem, mert a leghalványabb szemrehányás sincsen szavaiiban.

A száunának, sajnos, búcsút kellett mondaniok, pedig mindhármuk egybehangzó véleménye, hogy nálunk jobb dolog nincsen. Egyikük meséli, amikor még csak egy éves volt a gyermeke, és hazamentek látogatába, már száunáztak vele. Mondom neked, pedig a győriszéki tanyán lehetne csinálni ilyet is. A felelet:

— Elég száuna nekünk még az egész nyár. — Aztán egy sóhajts: de ilyenkor, ősszel, legalább szombatonként, nagyon jó lenne. Ha én lennék Kovács Szilveszter, már összeütem volna egyet.

Jó Magyarországon finnek lenni — mondja az egyik. Irmelitől hallottam először ezt a formulát, gyanazkodtam, talán tőle ered, de be kell látnom, közhely lehet a finneknek. Nem viszonzni akarom a mögöttem meghúzódó, jóleső udvariasságot, de ki kell mondanom, amikor odakint jártam, találkoztam néhány kivetődött magyarral is. Ők meg azt mondták, nagyon jó a finnekkel magyarul lenni. Kínálkozik tehát az alkalom, hogy megkérdezzem, mi lehet az alapvetően más nálunk, mint távoli nyelvrokonainknál. Nem hiszem, hogy csak az udvariasság beszélt belőlük:

— Melegebbek a magyarok.

— Álljunk meg egy szóra! Mi ugyan hamar beszélünk a pénzről, de mivel vegyes házasságok kötöttek, talán elő lehet hozni itt is. Miért nem a férjüket csalták ki? A finnek majdnem a leggazdagabbak, mi meg, majdnem a legszegényebbek vagyunk.

Igen tanulságos feleletet kaptam erre is:

— Az élet sokkal szebb annál, hogy csak pénzzel lehetne mérni.

Amikor találkoztunk, egész nap esett a hó. Mindhárom finn nagyon jól érezte magát. Egy falat mint a Finnországból! Otthon érezték magukat.

HORVÁTH DEZSŐ

Endre Béla és Szeged

Ha megkérdeznénk a képzőművészet barátait, netán ismerőseit, hogy hol született Endre Béla festőművész, szinte mindenki habozás nélkül vágná rá, hogy Vásárhelyen. Miért is mondanának mást, hiszen a Magyar Képzőművészek Lexikonában (1915), a Művészeti Lexikonban (1935), a Genthon és Zádor szerkesztette Művészeti Lexikonban (1965) és a Magyar Életrajzi Lexikon első kötetében (1967) is ez az adat szerepel. Arról nem is szólva, hogy ez utóbbinak további két kötetében levő hibajegyzékek sem közöltek más adatot.

Pedig Endre Béla, akinek neve eltéphetlenül összeforrt a szomszédvár Hódmezővásárhellyel, Szegeden született 1870. november 19-én. Nagypapa a városszerte ismert, dúsgazdag vaskereskedő, Mayer Ferdinánd (1818–1903) volt, építetője és tulajdonosa a Fekete Háznak. Igaz, amikor a kedves emlékeztető Kovács István (1822–1902) építőmester egyetlen (!) kis év alatt fölépítette (1857) a Könyök és a Mészáros utca szegelletén büszkélkedő — Gerster Károly tervezte — saroktoronyos palotát, eleink „csak” Mayerháznak hívták. Sötétbarna színe idővel megfeketedett, ekkor kapta a szegediek ajkán a Fekete Ház nevet.

Mayer Ferdinándnak, az egykori 48-as honvédtisztnek a hitvese a 40 évesen elhalt (1871) Ivánkovits Franciska volt unokahúga Horváth Mihály püspöknek, a kitűnő történetírónak. Házasságukból három fiú és hét — egyes források szerint hat — szebbnél-szebb leány született. A családról a rokonsághoz tartozó Rákosi (Krebsz) Nándor szegedi festőművész készítette nagyméretű, 240×200 cm-es képet (1865). Adélról a házban vendégként meg-megforduló szegedi újságíró Mikszáth azt mondta, hogy szépsége láttán az óra is megáll csodálatában... Ilonát Ybl Lajos (1855–1934) építész, a nagy Ybl Miklós unokáccsa, a vásárhelyi városháza (1894) későbbi tervezője vette nőül: házasságukból született Ybl Ervin (1890–1965), a kitűnő művészettörténész. Ybl Lajos két jelentősebb épületet tervezett városunknak: az újszegedi gyermekmenhelyet (1903), a mai gyermekorháza, és a Szőregi úti Árpád Otthont (1908), a mostani Ifjú Gardát.

A Chopint zongorázó, nyelveket tanuló Mayer Kornéliát Endre Andor ármentesítő mérnök vette nőül, és ebből a házasságból született a Fekete Házban az Álföld festőpoétája, Endre Béla.

Kiss Lajos a *Vásárhelyi művészet* c. könyvében (1957) azt írja, hogy Endre Andort 1870-ben nevezték ki Hódmezővásárhelyre az ármentesítő társulat mérnökének. Valószínű, hogy családja hamarosan utána

költözött. Béla fia az elemi iskolát már ott kezdte. Nem keveset tartózkodhatott nagypapa szegedi házában, hiszen a családi hagyomány szerint 1879. március 5-én, a nagy gátszakadás után, édesapja dereglyén szállította át Vásárhelyre.

Endre Béla a középiskola osztályait több városban járta: a szegedi főreáliskolában az 1887/88-i tanévben volt 6. osztályos. Kimaradt, osztályt ismételt. A 7. osztályból újból kimaradt elégtelen jegyei miatt... Végül is Kecskeméten érettségizett.

1895-től Rómában tanult festeni. Itt találkozott egykori szegedi rajtáráival, Kacziány Ödön festőművessel, akit sokszor fölkeresett műtermében, a Palazzo Veneziaában.

A művész az 1904. évi szegedi tavaszi tárlatra a határidőt lekésve küldte be *Leszámolás* c. festményét. A Munkácsy stílusában készült zsánerkép olyan sikert aratott, hogy a rendezőség pótlólag vette be a kiállítás képei közé.

A Vásárhelyen megalapított *Művészek Majolika- és Agyagipari Telepe* (1912) a népi fazekasság értékeinek a megmentését tűzte céljával. Első kiállításukat Szegeden nyitották meg 1912. november 1-jén. Szentiványi Gyulának a Szegedi Híradó aznap számában megjelent cikkéből idézek: *a majolikatárgyak jelentékeny részének alakja, színe és díszítése Endre Béla zsenialitását dicséri. Az ő munkáin a legszebbek, a legváltozatosabbak a magyar díszítő műtvmok...* A Kárász utca 7. számú ház első emeletén rendezett kiállításon 30 Endre Béla-kép is látható volt. Szentiványi szerint a művész a vászonra *várásolt táj lelkét keresi*. Nem állom meg, hogy röpke főhajítás erejéig ne emlékezzek meg Szentiványi Gyuláról (1881–1956): ez az egykori szegedi újságíró volt az, aki mindmáig a legtöbb bibliográfiai adatot gyűjtötte össze a magyar művészet történetéről!

Gonda József a Szegedi Naplóban (nov. 20.) ezt írta Endre Béla képeiről: *Egy-két ecsetvonásban tömören, röviden foglalja össze a jelenséget, a természeti képek élető elemét, a színt... A kép libertétojával nem törődik... Neki elég egyetlen hangulat, s kész a festmény...*

1913. május 12-én alakult meg a szegedi Kass szállóban az Álföldi Képzőművészek Egyesülete: Endre Bélát helyettes titkárnak választották.

A Szegedi Képzőművészeti Egyesület 1914. május 10-én nyíló szokásos évi tárlatára Endre Béla — a katalógus tanúsága szerint — három képet küldött be. Címük: *Borulás, Csenedélet, Olvadás*. Ez utóbbi rémekmű versre ihlette (jún. 21.) Juhász Gyulát:

Olvadások

— Endre Béla képe alá —

*Jön a tavasz már. A magyar tavasz.
A hallgató hó olvadásba fog.
A vén magyar nap áldott hót nyilaz.
A Tisza indul, most vigyázatok!
A Tisza indul. Téli bánatok
Terhétől részeg s árad dél felé.
Vigyázatok, medrében háborog
Szláv és magyar keserverk serege.*

Nem védhető László Emökének azon föltételezése, hogy a Juhász-verset ihlető kép címe *Tiszai táj* lett volna (Endre Béla Bp. 1973. 13. old.)

Másfél évtizednek kellett eltelnie, hogy a ritkán szereplő művész újból Szegeden állítson ki (1927). Megnyitott Juhász Gyula mondott. A Kass szálló halljának falait borító képekről a tévedhetetlen ízlésű Lengyel Vilma (1893–1983) a Délmagyarország hasábjain október 30-án ezt írta: *Csak az igazi költők és igazi művészek érzik meg fájójuknak és földjüknek lényegét úgy, mint Endre Béla. Tárlata a... magyar lélek vágyódásainak, halk panaszaik méltóságos és érett hirtetője.*

Ma is pironkodunk kell, hogy a szélsőjobboldali Szegedi Új Nemzedék november 1-jei számában Pfeifer Elek rajtánár — van-e, ki e nevet

ismeri? — durván nekirontott a művészeknek, aki szerint „vergődik a progresszivek hagymázó lázában, és perze művészeti mondanivalóját is az egészségtelenség delíruma hatja át”.

Juhász a Délmagyarország november 4-i számában állt ki festőbarátjára: *ültakozom az ellen az egyre veszedelmesebb és kihívóbb pfeiferizmus ellen, amely a maga tehetetlenségét magyar érdemek és szépségek lelkisínylésével akarja kiemelni.*

1928. augusztus 12-én, vasárnap váratlanul elhunyt Endre Béla, a magyar színek Tompa Mihályja (Juhász). Keddii temetésére átutazott Móra és Juhász is. A festőnek a vásárhelyi katolikus temetőben levő sírjánál Juhász Gyula mondott végső istenhozzádat. Fekete betűkből font verskorosorúja, akár csak Endre Béla művészete, ércnél maradandóbb:

Endre Bélának sírjára

*Tiszta, szelíd lelkét csöndben ringatta az alkony,
Egy volt ő s a mező, benne a róna dalolt,
Mások a parlagraól büszkén magasodtak az égnek,
Ő a magyar alföld méla porába hajolt.*

APRÓ FERENC

Endre Béla emléktábláját csütörtökön avatták föl Szegeden (Somogyi utca 13.)



PAPP GYÖRGY METSZETE

BÉRES DEZSŐ

(X)

*a hóba rajzolt jelek
kiürült otthonom árvasága
örzök hajasbabát műanyag katonát
— sose fogj rám fegyvert
haza hazám
anya*